УДК 332.055
Криворучко М.Ю.
Черкаський державний технологічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню інституціонального впливу на міжрегіональну диференціацію соціально-економічного розвитку в Україні. Результати дослідження вказують на протилежний характер впливу інституціональних факторів на рівень міжрегіональної диференціації в розрізі наявного доходу, заробітної плати і грошових витрат домогосподарств.
Ключові слова: інституційне врядування, інституціональні фактори підприємництва, міжрегіональна диференціація, соціально-економічний розвиток, нео-інституціоналізм.

Kryvoruchko M.

INSTITUTIONAL DIMENSION OF THE INTERREGIONAL DISPARITIES IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

This study examines institutional influence on the interregional disparities in socio-economic development in Ukraine. The empirical results indicate an opposite direction of influence of the institutional factors on the level of interregional disparities in available income, wage and household expenditures.
Key words: institutional governance, institutional factors of entrepreneurship, interregional disparities, socio-economic development, new institutionalism.

Криворучко М.Ю.

ИНСТУЦИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию институционального влияния на межрегиональную дифференциацию социально-экономического развития в Украине. Результаты исследования указывают на противоположный характер влияния институциональных факторов на уровень межрегиональной дифференциации в разрезе доступного дохода, заработной платы и денежных расходов домохозяйств.
Ключевые слова: институциональное управление, институциональные факторы предпринимательства, межрегиональная дифференциация, социально-экономическое развитие, нео-институционализм.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження впливу інституційного середовища на економічний розвиток займає одне з провідних місць в сучасній економічній науці. Даний напрямок отримав свій розвиток завдяки фундаментальним працям Р. Коуза і Д. Норта в галузі неоінституціоналізму [7, 8, 18]. Вихідним положенням неоінституціональної теорії є твердження про те, що несприятливе для ринкової економіки політико-правове середовище підвищує витрати економічних агентів при здійсненні трансакцій, що має негативний вплив на господарську діяльність. Наслідком слабко розвинених інститутів є тінізація економіки, неефективний розподіл суспільних ресурсів, а також рентно-орієнтована спрямованість діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Ряд емпіричних досліджень вказує на наявність суттєвого зв'язку між показниками інституціонального середовища та економічного розвитку [9, 10, 13]. Даний підхід лежить також в основі феномену «прокляття ресурсозабезпеченості» — ситуації, коли

внаслідок функціонування несприятливих для ринку інститутів багата на ресурси країна переживає економічний спад [14, 16, 17, 19].

Широта використання неоінституціонального підходу дозволяє зробити висновок щодо його значної теоретико-емпіричної цінності та важливості в сучасних економічних дослідженнях. Дана теоретико-методологічна основа знайшла застосування в аналізі інституціональних змін в країнах пострадянського перехідного типу, включаючи Україну [4, 5, 6, 20]. Разом з тим, регіональний вимір впливу інституціональних факторів на соціально-економічний розвиток України не отримав достатнього висвітлення в економічних дослідженнях.

Цілі статті. Метою даного дослідження є аналіз впливу факторів інституційного середовища на міжрегіональну диференціацію в Україні. Відповідно до мети необхідно виконати такі завдання:

- обрати показники для аналізу;
- сформувати аналітичну модель;
- здійснити емпіричний аналіз і на його основі зробити висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найпоширенішою інформаційною базою інституціонального розвитку є звіт з інституційного врядування (institutional governance), розроблений Д. Кауфманом, А. Краайєм та М. Маструззі, що публікується на щорічній основі Світовим банком [11]. В основі розрахунку показників інституційного врядування лежить метод ранжуванням по відсотковій шкалі різних показників сприйняття суспільством діяльності влади в шести сферах державної політики, а саме: боротьба за корупцією (Control of Corruption – CC), діяльність уряду (Government Effectiveness – GE), забезпечення політичної стабільності (Political Stability – PS), регуляторна діяльність (Regulatory Quality – RQ), верховенства права (Rule of Law), підзвітність влади (Voice and Accountability – VA). Значення кожного показника коливається від 0 до 100, більше значення відповідає кращому сприйняттю суспільством діяльності влади. Дані показники знайшли широке застосування в економічних дослідженнях, разом з тим, методологія їх розрахунку піддається критиці [12].

В рамках даного дослідження аналітична модель приймає вигляд лінійної регресії:

$$y = a_0 + a_1 * CC + a_2 * GE + a_3 * PS + a_4 * RQ + a_5 * RL + a_6 * VA + \varepsilon \quad (1)$$

де a_0-a_6 – параметри; CC, GE, PS, RQ, RL, VA – незалежні змінні, y – коефіцієнт варіації відповідного показника соціально-економічного розвитку, ε – середня відносна похибка апроксимації.

Подібну методику аналізу можна застосувати з використанням в якості незалежних змінних показників інституціональних факторів підприємницької діяльності, які щорічно публікуються Світовим банком в документі під назвою «Doing Business Report». Цей документ містить інформацію з питань організаційно-правових аспектів господарської діяльності, а саме: відкриття бізнесу, вихід зі стану банкрутства, виконання контрактів.

Використовуючи інформаційну базу звіту «Doing Business Report», можна таким чином сформулювати рівняння (2):

$$y = a_0 + a_1 * БІЗН + a_2 * БАНКР + a_3 * КОНТР + \varepsilon \quad (2)$$

де a_0-a3 – параметри; БІЗН, БАНКР, КОНТ – показники наближеності до передової економіки в світі в рівні легкості відкриття бізнесу, виходу зі стану банкрутства і

виконання контрактів відповідно (розраховується у відсотках, значення коливаються від 0 до 100); y – коефіцієнт варіації відповідного показника соціально-економічного розвитку, ε – середня відносна похибка апроксимації

В якості результатної ознаки доцільно використати такі найбільш загальні показники соціально-економічного розвитку регіонів як реальний ВРП і ВРП на душу населення, а також показники, що відображають рівень життя населення регіонів України, а саме: реальний середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу (НД), реальна середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника (ЗП), реальні середньомісячні грошові доходи (ГД) і витрати (ГВ) у розрахунку на одне домогосподарство.

Результати дослідження, яке охоплювало різні періоди для показників ВРП на душу населення (2002-2012 роки), наявний дохід (2002-2013 роки), заробітна (2005-2013 роки), підтвердило наявність позитивного кореляційного зв'язку між в моделі (1) для подушного ВРП і заробітної плати [20]. Дане дослідження покликане розширити діапазон аналізованих показників соціально-економічного розвитку, уніфікувати аналізований період, а також здійснити порівняльний аналіз статистичних характеристик моделей (1) і (2). Наявні дані в розрізі показників, що публікуються Державною службою статистики України (Держкомстатом) та Світовим банком, дозволяють охопити період 2005-2013 роки. Дані в розрізі коефіцієнтів варіації зазначених показників та інституціональних індикаторів наведені в таблицях 1-3.

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів варіації показників соціально-економічного розвитку регіонів України, 2005-2013 роки [розраховано автором на основі даних [1]]

Рік/ показник	Var (ВРП)	Var (ВРП на душу населення)	Var (НД)	Var (ЗП)	Var (ГД)	Var (ГВ)
2005	1,02	0,55	0,18	0,21	0,16	0,20
2006	1,04	0,56	0,20	0,20	0,18	0,20
2007	1,07	0,59	0,20	0,21	0,16	0,17
2008	1,06	0,57	0,22	0,21	0,18	0,19
2009	1,04	0,56	0,24	0,20	0,16	0,17
2010	1,05	0,56	0,25	0,17	0,17	0,16
2011	1,01	0,51	0,24	0,18	0,17	0,18
2012	1,05	0,55	0,27	0,17	0,15	0,16
2013	1,10	0,59	0,27	0,17	0,16	0,15

Таблиця 2

Індикатори інституційного врядування в Україні, % (2005-2013) [2]

Рік/показник	CC	GE	PS	RQ	RL	VA
2005	29,8	34,1	37,0	34,3	27,3	41,3
2006	27,3	34,6	44,2	32,4	24,4	47,1
2007	24,3	28,6	48,6	36,9	26,3	48,1
2008	22,8	27,7	45,5	32,5	29,3	50,0
2009	16,3	22,0	34,1	31,6	24,2	49,3
2010	17,1	25,4	45,8	34,0	24,6	46,4
2011	17,1	21,8	43,4	29,9	23,5	44,6
2012	15,8	31,6	41,7	28,7	26,1	39,8
2013	12,0	30,1	21,3	28,7	23,2	37,0

Таблиця 3

Показники інституціонального середовища підприємництва в Україні, % (2005-2013) [3]

Рік/показник	БІЗН	БАНКР	КОНТР
2005	61,7	8,9	68,7
2006	58,2	9,1	68,7
2007	65,0	9,4	66,9
2008	66,4	9,8	66,9
2009	68,5	9,9	66,9
2010	69,8	9,9	67,2
2011	79,2	8,5	67,2
2012	81,7	9,6	67,2
2013	85,6	9,4	67,2

Можна зробити припущення щодо існування негативного зв'язку між коефіцієнтом варіації відповідного показника соціально-економічного розвитку регіону та індикаторами інституційного врядування, тобто, сприятливі для ринкових відносин та демократії інститути пом'якшують регіональну диференціацію.

Присутність в моделі шести незалежних змінних і відносно мала кількість спостережень (n=9) зумовлює необхідність виключення змінних, які не мають суттєвого впливу на незалежну змінну. Загальноприйнятим правилом економетричних досліджень є використання такої кількості незалежних змінних, що не перевищу третини кількості спостережень. В даному випадку кількість спостережень дорівнює n=9, тому кількість аналізованих факторних ознак необхідно обмежити трьома. Результати аналізу парної кореляції наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Коефіцієнти парної кореляції факторних і результативних ознак у моделі (1**)** [розраховано автором]

№ п/п	Залежна змінна	CC	GE	PS	RQ	RL	VA
1	Var (ВРП)	-0,39	0,18	-0,41	-0,08	-0,03	-0,24
2	Var (ВРП на душу населення)	0,005	0,32	-0,25	0,32	0,18	0,01
3	Var (НД)	-0,96	-0,38	-0,41	-0,75	-0,47	-0,42
4	Var (ЗП)	0,80	0,19	0,32	0,66	0,61	0,59
5	Var (ГД)	0,35	-0,05	0,38	0,20	0,14	0,58
6	Var (ГВ)	0,87	0,35	0,386	0,36	0,45	0,387

Для оцінки значущості кореляційного зв'язку і параметрів регресії при довірчому інтервалі α=0,05, кількості спостережень n=9, ступенях свободи $к_1$=3, $к_2$=5, необхідно орієнтуватися на такі критичні значення коефіцієнтів: коефіцієнт множинної кореляції R_{xy}=0,67; коефіцієнт множинної детермінації d=0,764; критерій Фішера для множинної регресії F=5,41; критерій Стюдента для множинної кореляції $t(R_{xy})$=2,447.

Залежність між значеннями коефіцієнтів варіації ВРП (а), подушного ВРП (б), наявного доходу (в), заробітної плати (г), грошових доходів (д) і витрат (е) домогосподарств набуває відповідно такої форми:

$$Y = 1{,}1543 - 0{,}0014 * CC - 0{,}0004 * GE - 0{,}0015 * PS \qquad (1a)$$

$$Y = 0{,}4201 + 0{,}0011 * GE - 0{,}0017 * PS + 0{,}0055 * RQ \quad (1б)$$

$$Y = 0{,}3524 - 0{,}0048 * CC - 0{,}0022 * RQ - 0{,}0017 * RL \quad (1в)$$

$$Y = 0{,}0619 + 0{,}0016 * CC + 0{,}0014 * RQ + 0{,}0021 * RL \quad (1г)$$

$$Y = 0{,}1065 + 0{,}0003 * CC - 0{,}0001 * PS + 0{,}0012 * VA \quad (1д)$$

$$Y = 0{,}1183 + 0{,}0026 * CC - 0{,}0006 * RL + 0{,}0004 * VA \quad (1е)$$

Таблиця 5

Коефіцієнти кореляційно-регресійного аналізу за моделлю (1)
[розраховано автором]

Модель	Незалежна змінна (Y)	Залежна змінна (X)	R_{xy}	d	F	t (R_{xy})	ε
1а	Var (ВРП)	CC, GE, VA	0,35	0,123	0,23	0,82	3,5%
1б	Var (ВРП на душу населення)	GE, PS, RQ	0,63	0,397	1,1	1,81	2,4%
1в	Var (НД)	CC, RQ, RL	0,98	0,96	40,0	11,0	2,2%
1г	Var (ЗП)	CC, RQ, RL	0,82	0,672	3,42	3,21	3,8%
1д	Var (ГД)	CC, PS, VA	0,63	0,397	1,1	1,8	4,6%
1е	Var (ГВ)	CC, RL, VA	0,89	0,792	6,4	4,33	3,8%

Аналіз коефіцієнтів регресійних моделей дозволяє зробити висновок про наявність зв'язку між індикаторами інституціонального врядування і коефіцієнтом варіації показників соціально-економічного розвитку регіонів України у період 2005-2013 роки. Для рівня варіації ВРП кореляційний зв'язок можна охарактеризувати як помірний, для подушного ВРП і грошових доходів домогосподарств – як помітний, для заробітної плати і грошових витрат – як сильний, для наявного доходу – як достатньо сильний (див. табл. 5).

Значення коефіцієнту детермінації, F- і t- критеріїв дозволяє виокремити модель (1в), відповідно до якої ефективна політика національного уряду (що проявляється в сприйнятті громадськістю її ефективності) в галузі боротьби з корупцією, регуляторної діяльності та верховенства права справляє сильний вплив на скорочення міжрегіональної диференціації в рівні наявного доходу населення. Дана модель пояснює 96% зміни результативної ознаки зміною в значенні незалежних змінних.

Вплив індикаторів інституційного врядування на міжрегіональну диференціацію в рівні оплати праці в моделі (1г) характеризується сильним позитивним зв'язком (модель пояснює 67,2% зміни результативної ознаки), тобто, ефективна робота національного уряду в галузі боротьби з корупцією, регуляторної діяльності та верховенства права сприяє поглибленню міжрегіональної диференціації в рівні оплати праці. Разом з тим, значення критерію Фішера F=3,21 в моделі (1г) нижче критичного значення 5,14, тому можна зробити висновок про незначущість кореляційно-регресійного зв'язку в даній моделі.

Модель (1е) характеризується позитивним впливом ефективної урядової політики в галузі боротьби з корупцією і підзвітності влади на поглиблення міжрегіональної диференціації в рівні грошових витрат домогосподарств. Разом з тим, факторна ознака верховенства права сприяє скороченню диференціації в рівні грошових витрат домогосподарств. В цілому, модель (1е) пояснює 79,2% зміни результативної ознаки зміною незалежних змінних, 20,8% зміни припадає на фактори, не включені до моделі.

Різний характер впливу індикаторів інституційного врядування на рівень міжрегіональної диференціації грошових витрат домогосподарств може мати таке пояснення. Ефективна боротьба з корупцією і високий рівень підзвітності влади

сприяють покращенню загальної соціально-економічної ситуації в країні, що має наслідком економічне пожвавлення і відповідне зростання грошових витрат домогосподарств (купівля споживчих товарів, рухомого і нерухомого майна, витрати на відпочинок і дозвілля тощо). Джерелом грошових витрат домогосподарств в Україні можуть виступати не грошові доходи останніх, а наявний дохід (таке припущення можна зробити, виходячи з різної динаміки наявного доходу, заробітної плати, грошових доходів і витрат). Конвергентний характер впливу інституційного врядування на рівень варіації наявного доходу визначає відповідно дивергентний характер впливу ефективності боротьби з корупцією і підзвітності влади на рівень варіації грошових витрат домогосподарств.

Механізм впливу зростання верховенства права на скорочення міжрегіональної диференціації в рівні грошових витрат домогосподарств може бути пояснений зростанням рівня заощадження населенням в умовах правової держави, тобто, за сприятливих обставин громадяни (домогосподарства) можуть не лише збільшувати грошові витрати через споживання, а й заощаджувати частину доходу, що у свою чергу впливає на формування наявного доходу і можливу дивергенцію у його рівні у майбутньому. Грошові витрати домогосподарств, збільшуючись в загальному обсягові, можуть тяжіти до певного однакового рівня для всіх регіонів.

Таким чином, фактори інституційного врядування можуть справляти різний за своїм характером вплив на рівень диференціації грошових витрат в Україні, аналіз характеру і сили такого впливу може стати предметом окремого дослідження.

Аналіз парної кореляції показників соціально-економічного розвитку регіонів з індикаторами легкості ведення бізнесу в Україні дозволяє виокремити сильний вплив останніх на рівень міжрегіональної диференціації в рівні наявного доходу, заробітної плати, і грошових витрат домогосподарств (див. табл. 6).

Таблиця 6

Коефіцієнти парної кореляції факторних і результативних ознак у моделі (2) [розраховано автором]

№ п/п	Показник	БІЗН	БАНКРУТ	КОНТР
1	Var (ВРП)	0,33	0,52	-0,41
2	Var (ВРП на душу населення)	-0,12	0,56	-0,19
3	Var (Наявний дохід)	0,88	0,36	-0,59
4	Var (Заробітна плата)	-0,81	-0,07	0,26
5	Var (Грошові доходи домогосподарств)	-0,48	-0,09	0,21
6	Var (Грошові витрати домогосподарств)	-0,77	-0,45	0,68

Аналітична форма рівняння залежності коефіцієнтів варіації ВРП (а), ВРП на душу населення (б), наявного доходу (в), заробітної плати (г), грошових доходів (д) і витрат (е) домогосподарств набуває відповідно такої форми:

$$Y = 0{,}4981 + 0{,}0011 * БІЗН + 0{,}0310 * БАНКР + 0{,}0027 * КОНТР \quad (2а)$$

$$Y = 0{,}0959 - 0{,}0002 * БІЗН + 0{,}0303 * БАНКР + 0{,}0028 * КОНТР \quad (2б)$$

$$Y = -0{,}6213 + 0{,}0032 * БІЗН + 0{,}0287 * БАНКР + 0{,}0052 * КОНТР \quad (2в)$$

$$Y = 1{,}1816 - 0{,}0020 * БІЗН - 0{,}0017 * БАНКР - 0{,}0109 * КОНТР \quad (2г)$$

$$Y = 0{,}4360 - 0{,}0006 * БІЗН - 0{,}0042 * БАНКР - 0{,}0028 * КОНТР \quad (2д)$$

$$Y = 0{,}2528 - 0{,}0014 * БІЗН - 0{,}0154 * БАНКР + 0{,}0025 * КОНТР \quad (2е)$$

Таблиця 7

Коефіцієнти кореляційно-регресійного аналізу за моделлю (2)
[розраховано автором]

Модель	Незалежна змінна (Y)	R_{xy}	d	F	t (R_{xy})	ε
2а	Var (ВРП)	0,58	0,336	0,84	1,6	1,7%
2б	Var (ВРП на душу населення)	0,63	0,397	1,1	1,8	2,6%
2в	Var (НД)	0,94	0,88	12,2	6,0	3,8%
2г	Var (ЗП)	0,84	0,71	4,1	3,5	3,8%
2д	Var (ГД)	0,63	0,397	1,1	1,81	4,7%
2е	Var (ГВ)	0,89	0,792	6,4	4,3	3,4%

Аналіз коефіцієнтів регресійних рівнянь (див. табл. 7) дозволяє зробити висновок про незначущість кореляційного зв'язку у моделі (2а), (2б), (2г) і (2д) (низьке значення критеріїв Стюдента та/або Фішера). Кореляційний зв'язок і параметри в моделях (2в), (2е) є значущими.

Кореляційний зв'язок у моделі (2в) можна охарактеризувати як достатньо сильний, модель описує 88% зміни в рівні міжрегіональної диференціації наявного доходу населення зміною інституціональний факторів підприємництва в Україні. Необхідно зазначити, що рівень легкості відкриття бізнесу, виходу зі стану банкрутства і виконання контрактів сприяють поглибленню територіальної диференціації в рівні наявного доходу.

Значення коефіцієнта кореляції в моделі (2е) вказує на сильний зв'язок між міжрегіональною варіацією в рівні грошових витрат домогосподарств і показниками інституціонального середовища підприємницької діяльності в Україні. Дана модель пояснює 79,2% зміни значення коефіцієнта варіації грошових доходів зміною інституціональних факторів, а саме: відсутність бар'єрів для відкриття власної справи і виходу зі стану банкрутства сприяють скороченню, а виконання контрактів – поглибленню міжрегіональної диференціації в значеннях аналізованого показника.

Окремої уваги заслуговує аналіз різного характеру впливу інституціональних факторів здійснення підприємницької діяльності на рівень міжрегіональної диференціації в розрізі показників соціально-економічного розвитку регіонів України у період 2005-2013 років. В даному випаду можуть мати місце міркування, аналогічні до міркувань стосовно різного характеру впливу факторів інституційного врядування у моделі (1) внаслідок протилежних тенденцій до збільшення споживання і заощадження як результату ефективної інституційної політики і покращення підприємницького середовища.

Разом з тим, варто зазначити, що характер впливу інституціональних факторів на диференціацію в рівні наявного доходу у моделях (1) і (2) протилежний (див. табл. 8). Порівняльний аналіз коефіцієнтів кореляції вказує на більшу адекватність моделі (1) в аналізі впливу інституціональних факторів на рівень міжрегіональної диференціації наявного доходу. Адекватність моделей (1) і (2) однакова в аналізі зв'язку між варіацією значень показника грошових витрат домогосподарств і факторів інституціонального середовища.

Таблиця 8

Коефіцієнти регресії, характер впливу на залежну змінну, і значення відносної похибки апроксимації в моделях (1) і (2) [складено автором]

№ п/п	Коефіцієнт регресії, вплив, похибка	Наявний дохід		Грошові витрати домогосподарств	
		Модель 16	Модель 17	Модель 16	Модель 17
1	Характер впливу	-	+	+/-	+/-
2	R	0,98	0,94	0,89	0,89
3	d	0,96	0,88	0,792	0,792
4	F	40,0	12,2	6,4	6,4
5	t	11,0	6,0	4,33	4,3
6	ε	2,2%	3,8%	3,8%	3,4%

Висновки. Результати дослідження інституціонального впливу на міжрегіональну диференціацію соціально-економічного розвитку в Україні вказують на різний характер дії інституціональних факторів у період 2005-2013 роки. Ефективна політика національного уряду в галузі боротьби з корупцією, регуляторної діяльності і верховенства права сприяла скороченню міжрегіональної диференціації в рівні наявного доходу. Разом з тим, успішна боротьба з корупцією і високий рівень підзвітності влади сприяла поглибленню міжрегіональної диференціації в рівні грошових витрат домогосподарств, а верховенство права – скороченню такої диференціації.

Аналіз кореляції показників інституційного середовища підприємництва і коефіцієнтів міжрегіональної варіації показників соціально-економічного розвитку вказує на поглиблення диференціації в рівні наявного доходу протягом досліджуваного періоду. Вплив інституціональних факторів підприємництва на міжрегіональну диференціацію в рівні грошових витрат мав різний характер: відсутність інституціональних перешкод в процесі відкриття власної справи і виходу зі стану банкрутства сприяють її скороченню, а високий рівень виконання контрактів – поглибленню.

В рамках здійснення дослідження впливу факторів інституційного середовища на міжрегіональну диференціацію соціально-економічного розвитку необхідно висловити чотири зауваження. По-перше, регіональний розвиток є складним багатовимірним процесом, його соціально-економічну складову неможливо охопити в повній мірі за допомогою таких показників як ВРП, ВРП на душу населення, наявний дохід, заробітна плата, грошові доходи і витрати домогосподарств. Ці показники були використані з метою аналізу загального характеру зв'язку між факторами інституціонального середовища та нерівномірністю територіального розвитку в Україні, використання інших показників може значно розширити аналітичну та дискусійну основу подальших досліджень в даному напрямку.

По-друге, окремої уваги заслуговують показники, що характеризують фактори інституційного середовища. Їх практична значимість та широке використання в емпіричних дослідженнях не заперечує існування інших, не менш інформативних індикаторів інституціонального розвитку.

Третє зауваження стосується обраної кореляційно-регресійної моделі: наявність лінійного зв'язку між двома результативними і трьома факторними ознаками не

означає відсутність нелінійного зв'язку між ними, особливо, якщо модель буде доповнено новими незалежними та/або залежними змінними.

Четверте зауваження пов'язане з довжиною аналізованого часового ряду. Наявність в моделі трьох незалежних змінних вимагає більшої кількості спостережень, ніж використано в рамках даного дослідження. Разом з тим, використання даних, що публікуються Держкомстатом і Світовим банком, дозволили отримати статистично значущі емпіричні результати.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.ukrstat.gov.ua
2. Звіт Світового банку з інституційного врядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home
3. Звіт Світового банку з інституційних факторів підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine
4. A. Anders, "Building Capitalism: Lessons of the Postcommunist Experience", Policy Brief, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC, 2001.
5. A. Bevan, S. Estrin, and K. Meger, "Foreign Investment Location and Institutional Development in Transition Economies", International Business Review, vol. 13, №1, 2004, pp. 43-64.
6. B. Black and A. Tarassova, "Institutional Reforms in Transition: A Case Study of Russia", Supreme Court Economic Review, vol. 10, The Rule of Law, Freedom, and Prosperity, 2003, pp. 211-278.
7. R.H. Coase, "The Nature of the Firm", Economica, Vol. 4, №16, 1937, pp. 386-405.
8. R.H. Coase, "The Problem of Social Cost", Journal of Law and Economics, Vol. 3, 1937, pp. 1-44.
9. J.D. Gwarthey, R.G. Holcombe, and R.A. Lawson, "Economic Freedom, Institutional Quality, and Cross-Country Differences in Income and Growth", Cato Journal, Vol. 24, 2004, pp. 205-233.
10. O. Havrylyshyn and R. van Rooden, "Institutions Matter in Transition, but So Do Policies", IMF Working Paper № 0070, 2000.
11. D. Kaufman, A. Kraay, and M. Mastruzzi, "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues", World Bank Policy Research Working Paper № 5430, 2010.
12. D. Kaufmann, A. Kraay, and M. Mastruzzi, "Worldwide Governance Indicators Project: Answering the Critics", World Bank Policy Research Working Paper №4149, 2007
13. S. Knack and P. Keefer, "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", Economics and Politics, vol. 7, №3, 1995, pp. 207-227.
14. I. Kolstad, "The Resource Curse: Which Institutions Matter?" Chr. Michelson Institute Working Paper WR2007:2, 2007.
15. M. Kryvoruchko, "Institutional Influence on the Interregional Disparities in the Socio-Economic Development in Ukraine", International Journal of Economics and Society, vol. 1(1), 2015, pp. 10-13.
16. P. Lane and A. Tornell, "Voracity and Growth", Harvard Institute for International Development, Development Discussion Paper № 654, 1998.
17. H. Mehlum, K. Moene, and R. Torvik "Institutions and the Resource Curse", The Economic Journal, vol. 116, 2006, pp. 1-2010.
18. D. North, "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
19. J.A. Robinson, R. Torvik, and T. Verdier "Political Foundations of the Resource Curse", Journal of Development Economics, vol. 79, 2006, pp. 447-468.
20. A. Tiffin, "Ukraine: The Cost of Weak Institutions", IMF Working Paper №06/167, 2006.

.